BO‘LAJAK BOSHLANG‘ICH SINF O‘QITUVCHILARIDA TARBIYA FANINI O‘QITISHDAGI AKSIOLOGIK YONDASHUVLAR VA ULARNI TAKOMILLASHTIRISH

Kurbanova Dilrabo Xaitbayevna, Guliston Davlat pedagogika instituti doktoranti
e-mail: kurbanovadilrabo858@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqola bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilariga tarbiya fanini o‘qitishda yangi yondashuvlarni qo‘llash maqsadning ochish imkonini berishi va ularning pedagogik faoliyatlarini yanada samarali qilishga yordam berishi masalasi ochib berilgan.

Kalit so‘zlar: tarbiya qadriyatlari, aksiologiya, aksiologik kompetensiya, milliy qadriyat;

АКСИОЛОГИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ В ОБУЧЕНИИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ И ИХ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ

Аннотация. В данной статье раскрыт вопрос о том, как применение новых подходов к преподаванию дисциплины воспитание будущих учителей начальных классов позволяет раскрыть цель и поможет сделать их педагогическую деятельность более эффективной.

Ключевые слова: ценности воспитания, аксиология, аксиологическая компетентность, национальная ценность;

AXIOLOGICAL APPROACHES IN TEACHING EDUCATION TO FUTURE PRIMARY TEACHERS AND THEIR IMPROVEMENT

Annotation. This article reveals the question of whether applying new approaches to teaching education to future primary school teachers will allow the goal to open up and help make their pedagogical activities more effective.

Keywords: educational values, Axiology, axiological competence, national value;

Kirish. O‘zbekiston ta’lim tizimida tarbiya fanining ahamiyati katta. Tarbiya fani nafaqat bilim berish, balki o‘quvchilarning shaxsiyati, axloqi va umumbashariy qadriyatlarini shakllantirishda ham muhim rol o‘ynaydi. Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarini tayyorlash jarayonida aksiologik yondashuvlar asosida tarbiya fanini o‘qitish, ta’lim sifatini oshirish va yosh avlodni ma’naviy-axloqiy jihatdan rivojlantirishga xizmat qiladi. Inson uchun qadriyatli bo‘lgan hodisalar, jarayonlar, voqealar mohiyatini anglash aksiologiya jarayonida sodir bo‘lar ekan, ijtimoiy infrastrukturalarda yoshlarda aksiologik qadriyatlar tizimini rivojlantirish, ularni yuksak ma’naviy axloqli, insonparvarlik fazilatlariga ega, o‘z kasbini chuqur biladigan mutaxassis sifatida tarbiyalash muammolarini ilmiy-pedagogik jihatdan tadqiq qilish masalalari yetakchilik qilmoqda.

Mustaqillik yillarida mamlakatimizda yoshlarni vatanparvarlik, milliy an’ana va qadriyatlarimizga hurmat ruhida tarbiyalash, ma’naviy yetuk va jismonan sog‘lom

barkamol avlodni voyaga yetkazish, ularning huquq va manfaatlarini himoya qilish borasida muayyan ishlar amalga oshirildi.

Mamlakatimiz yoshlari taraqqiyot kelajagi, ajdodlar merosi davomchilari hisoblanadi. Milliy va ma’naviy qadriyatlar asosida komil insonni tarbiyalashdir bugungi kun davlatimizning asosiy maqsadi bilan mushtarakdir [2].

Komillikka erishish insonning “..... ma’naviy darajasi atrofida yuz berayotgan voqea-hodisalarni qanday qabul qilishi va mustaqil baholay olishiga ham bog‘liq” [3].

Shu sababli, uzluksiz ta’lim tizimida yoshlarning qadriyatlarga yo‘naltirilgan qarashlarini takomillashtirish, ma’naviy dunyosini mustahkamlash uchun milliy qadriyatlarimizga asoslangan boy merosimizdan foydalanish o‘rinlidir.

Aksiologiya – qadriyatlar nazariyasi bo‘lib, insonning hayotidagi muhim qadriyatlarni, ularning shakllanishi va rivojlanishini o‘rganadi [4]. Aksiologik yondashuv ta’lim jarayonida shaxsning ijtimoiy va madaniy qadriyatlari, axloqiy me’yorlari bilan bog‘liq ravishda amalga oshiriladi. Ushbu yondashuv bo‘yicha ta’lim berish jarayonida o‘quvchilarni nafaqat bilim bilan ta’minlash, balki ularning shaxsiyatini rivojlantirish ham maqsad qilinadi.

Har bir davr, har bir millat yoki alohida shaxsning o‘ziga xos qadriyatlari bor. Zamonaviy sharoitda aksiologiya mustaqil ijtimoiy pedagogik xususiyat sifatida baholanmoqda va bugungi kunda aksiologiyaning asosiy tushunchalari – “qadriyat”, “qadriyatlarga yo‘naltirilganlik”, “qadriyatlarni belgilash”, “baholash”, “baholash munosabati”, “qadriyatlarga asoslangan qiymatli mulohazalar” kabi kategoriyalar zamonaviy nuqtai nazardan tavsiflanishi lozim. Bugungi kunda mamlakatimizda “Yangi O‘zbekiston-xalqchil va insonparvar davlat” g‘oyasi amalda. Ushbu g‘oyani amalga oshirish yo‘lida konstitutsiyaviy islohotlarga kirishish ostonasida turibmiz. Bu katta islohotlarimizning mohiyatan yuksalishiga, mantiqiy ta’sirchanligini oshirishga xizmat qilishi tabiiy.

O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining juda ko‘p moddalarida tarixiy qadriyatlar o‘z o‘rnini topganining shohidi bo‘lamiz. Masalan, diniy bag‘rikenglik doimo o‘zbek xalqining tarixiy qadriyati bo‘lib kelgan. Konstitutsiyamizning 35-moddasida [1] (eski Konstitutsiyada 31-moddasida) hamma uchun vijdon erkinligi kafolatlanishi, har bir insonga xohlagan diniga e’tiqod qilish yoki hech qanday dinga e’tiqod qilmaslik huquqining berilganligi bosh Qomusimizning xalqimiz tarixiy an’analari, qadriyatlariga asoslanganidan dalolat beradi.

Tarixga nazar tashlasak, Amir Temurning xizmatida musulmonlar bilan bir qatorda buddaviylar, nasroniylar va boshqa din vakillari ham bo‘lgan, lekin ularning birortasi kamsitilmagan.

Mamlakatimizda so‘nggi yillarda amalga oshirilayotgan keng ko‘lamdagi islohotlar har bir inson uchun qadriyatli mental tafakkurni mustahkamlash, huquqiy demokratik davlatni mustahkamlash va fuqarolik jamiyati asoslarini shakllantirish negizida ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyot va ma’naviy-axloqiy tarbiyaning o‘zaro aloqadorligi, yaxlitligi, uning barkamol avlod tarbiyasi tizimida tutgan o‘rni, tarixiy ildizlari, qadimgi Sharq ma’naviy-axloqiy tarbiya taraqqiyotini rivojlantirishga qaratilmoqda.

Qadriyat - voqelikdagi muayyan hodisalarning umuminsoniy, ijtimoiy axloqiy, madaniy ma’naviy ahamiyatini ko‘rsatish uchun qo‘llanadigan tushuncha. Inson va insoniyat uchun ahamiyatli bo‘lgan barcha narsalar, masalan, erkinlik, tinchlik, adolat, ijtimoiy tenglik, ma’rifat, haqiqat, yaxshilik, go‘zallik, moddiy va ma’naviy boyliklar, an’ana, urf-odat va boshqalar qadriyatlar hisoblanadi. Ijtimoiy fanlarning qaysi sohasida qadriyatga doir tadqiqot olib borilgan bo‘lsa, bu tushunchaga shu jihatdan ta’rif berishga intilishgan [5].

U ob’yekt yoki hodisaning madaniy, ijtimoiy yoki shaxsiy munosabatlardagi odamlar uchun ma’noga ega bo‘lgan oliy ne’matidir. Aksiologiya atamasi 1902-yilda

fransuz olimi P. Lapi [3] tomonidan ilmiy muomalaga kiritilgan bo‘lib, qadriyatlarning tabiati, ularning voqelikdagi o‘rni va qadriyatlar dunyosining tuzilishi, ya’ni turli qadriyatlarning o‘zaro, ijtimoiy va madaniy omillar va shaxs tuzilishi bilan bog‘liqligini o‘rganadi.

Tarbiya fani, bolalar shaxsiyatini shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi. O‘qituvchilar, ayniqsa, boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari, o‘quvchilarning shaxsiy va ijtimoiy qadriyatlarini rivojlantirishda katta mas’uliyatga ega. Ushbu maqolada, bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarida tarbiya fanini o‘qitishni aksiologik yondashuvlar asosida takomillashtirish metodikasini ko‘rib chiqamiz.

Aksiologik yondashuv, qadriyatlar nazariyasi sifatida, ta’lim jarayonida o’quvchilarning shaxsiy va ijtimoiy qadriyatlarini shakllantirishga qaratilgan. Bu yondashuv, o’quvchilarga hayotda muhim bo’lgan qadriyatlarni tushuntirish va ularni amaliyotda qo’llash imkoniyatini yaratadi. Aksiologik yondashuvning asosiy tamoyillari quyidagilardan iborat:

- O‘quvchilarga muhim qadriyatlarni (masalan, adolat, xushmuomalalik, mehnatsevarlik) tushuntirish va ularni hayotda qo‘llashga o‘rgatish.
- O‘quvchilarning shaxsiy qadriyatlarini rivojlantirish bilan birga, ularni ijtimoiy qadriyatlar bilan bog‘lash.

Tarbiya fanining dars rejasi va mazmuni, aksiyologik yondashuvni hisobga olgan holda tuzilishi lozim. Darslarda muayyan qadriyatlarni o‘rganishga e’tibor qaratish, o‘quvchilarning fikr va his-tuyg’ularini rivojlantirishga yordam beradi. Darslar davomida interaktiv metodlar (muhokama, rolli o'yinlar, guruhiy ish) qo‘llanilishi kerak.

O‘qituvchi, o‘zining qadriyatlari bilan o‘quvchilarga namuna bo‘lishi lozim. O‘qituvchining vazifasi nafaqat bilim berish, balki o‘quvchilarning ijtimoiy va shaxsiy qadriyatlarini rivojlantirishdir. Shuningdek, dars davomida o'quvchilarning fikrlarini tinglash va ularga turli vaziyatlarda qanday qadriyatlar muhimligini muhokama qilish zarur.

O‘quvchilarni baholashda formativ baholash usullaridan foydalanish muhimdir. Bu usul orqali o‘quvchilarning o‘zaro munosabatlari va faoliyatlari asosida baholash amalga oshiriladi. O‘quvchilarga refleksiv yondashuvni qo‘llash orqali o‘z fikrlarini ifodalash va o‘zgarishlarni his qilish imkonini berish kerak.

Aksiologik yondashuvlar asosida tarbiya fanini o‘qitishni takomillashtirish bo‘lajak boshlang’ich sinf o‘qituvchilarining pedagogik mahoratini oshirishga yordam beradi. Bu yondashuv nafaqat bilim berish, balki shaxsiy va ijtimoiy qadriyatlarni shakllantirishga ham qaratilgan. Shunday qilib, o‘quvchilar nafaqat bilimdon, balki ijtimoiy jihatdan mas’uliyatli shaxslar bo‘lib yetishadilar.

Tadqiqot natijasida shu holat aniq bo‘ldiki, o‘qitishda aksiyologik yondashuvni amalga oshirish quyidagi jihatlarga e’tibor qaratish lozim:

a) O‘qituvchi tarbiya fanining mazmuniga kiritiladigan muhim insoniy qadriyatlarni aniqlashi kerak. Bu qadriyatlar ichida adolat, samimiyat, mehr-oqibat, vatanparvarlik kabi asosiy tushunchalar bo‘lishi mumkin.

b) Tarbiya fani boshqa fanlar bilan integratsiya qilib olib borilishi lozim. Misol uchun, tarix darslarida vatanparvarlikka oid mavzularni kiritish orqali tarixiy shaxslarning qadr-qimmatini tushuntirish mumkin.

d) O‘quvchilarni turli amaliy mashg‘ulotlarga jalb qilish orqali ularning aksiyalarini rivojlantirish mumkin. Masalan, ijtimoiy loyihalar yoki jamoat ishlariga jalb qilish orqali qardoshlik hissiyotlarini kuchaytirish maqsadga muvofiqdir.

e) O‘quvchilarga o‘z fikrlarini ifoda etishga imkon beruvchi muhit yaratish zarur. Bu esa ularning fikrlash qobiliyatini rivojlantiribgina qolmay, balki o‘z faoliyatlariga baho berishga yordam beradi.

f) O‘qituvchi aksiyalarni namoyon qilishda model sifatida xizmat qiladi. U o‘zining axloqiy me’yorlariga amal qilib, talabalarga yaxshi namuna ko’rsatishi kerak.

Xulosa, bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarida tarbiya fanini o‘qitishni aksiologik yondashuvlar asosida takomillashtirish metodikasi boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining kasbiy tayyorgarligini yanada mustahkamlashi mumkin. Bu jarayon davomida nafaqat bilim berilishi, balki yosh avlodning ma’naviyligi va axloqiy ham shakllanadi. Shunday qilib, aksiologik yondashuvlar jamiyatimizda ijobiy o‘zgarishlarga olib kelishi mumkin. Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarida tarbiya fanini o‘qitishni aksiologik yondashuvlar asosida takomillashtirish aksiologik kompetentlikni rivojlantirish uchun, avvalambor, tarbiya mexanizmlarini takomillashtirish zaruratini keltirib chiqaradi va bu ijtimoiy ehtiyoj va pedagogik muammo sifatida, uning milliy va umumbashariy zaminini mustahkamlash asosida o‘quvchi-yoshlarga zamon talablari va jahon andozalari asosida bilim va ma’lumot berish bilan birga, ularda yuksak ma’naviy madaniyat, axloq va ma’rifat fazilatlarini singdirish va tarbiyalashda mujassamlashadi.

Ushbu maqola orqali biz ta‘lim jarayoniga yangi qarashlarni kiritishga harakat qildik va aksiologik yondashuvlarning ahamiyatini ko‘rsatdik. Bularning barchasi kelajak avlodimizga yaxshilik va taraqqiyot olib kelishi uchun zarurdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi (yangi tahriri). https://lex.uz/uz/docs/-6445145

2. Respublikasi Prezidentining 2017-yil 5-iyuldagi “Yoshlarga oid davlat siyosati samaradorligini oshirish to‘g‘risida”gi PF-5106-son, 2019-yil 8-oktyabrdagi “O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish Kontseptsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PF-5847-son Farmoni. https://lex.uz/docs/-3255680

3. Sidikov B. S. Umumiy o‘rta ta’limda aksiologik tarbiya mexanizmlarini takomillashtirish pedagogik muammo sifatida. // Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences.2023. ISSN: 2181-1784

4. https://uz.wikipedia.org/wiki/Aksiologiya

5. https://uz.wikipedia.org/wiki/Qadriyat